

Від редакції

В цьому номері нашого журналу ми започатковуємо дану рубрику з метою ознайомлення української педагогічної аудиторії з всесвітньо відомою методикою «Філософія для дітей», започаткованою в 60-их роках ХХ століття професором університету Монтклер (США) Метью Ліпманом.

Одним з вимірів цивілізованості суспільства є рівень уваги до виховання дитини. І хоча з часів Яна Коменського минуло не одне століття, а скарбниця світового педагогічного пантеону поповнилася гідними перлами – В. Сухомлинський, Дж. Дьюї, В. Ушинський та інші – сфера виховання постійно потребує вдосконалення методик та практик. Адже дитина абсорбує все чим живе суспільство і за якийсь час стає самостійним і повноправним його громадянином, віддаючи суспільству те, що воно вклало в нього в процесі виховання. Тому так важливо сформувати умови, програми, застосувати методики, які б сприяли вихованню якомога цілісної та самодостатньої, думаючої особистості. Однією з таких є програма «Філософія для дітей», яка пройшла випробовування часом та особливостями різних культур. Сорокалітній досвід поширення цієї програми у світі дає всі підстави впровадити її в Україні для виховання молодого покоління.

УДК 159.955.4 (73)

Надія АДАМЕНКО

**«СПІЛЬНОТА ДОСЛІДНИКІВ»
М. ЛІПМАНА: ФІЛОСОФСЬКІ
ЗАПИТУВАННЯ, ОБГОВОРЕННЯ,
АРГУМЕНТАЦІЇ ТА КОНТРАРГУМЕНТАЦІЇ
ВУСТАМИ ДІТЕЙ**

У статті розглядається одне з основоположних понять «спільнота дослідників» програми «Філософія для дітей», заснованої американським педагогом і філософом М. Ліпманом, яке, на думку автора, підкреслює важливість філософського знання у зв'язку з необхідністю актуалізації онтологічного характеру освіти. Доводиться необхідність зміни відношення до навчальної діяльності (з суб'єкт-об'єктної до суб'єкт-суб'єктної моделі), що покликана стати подією «внутрішнього». Таким чином, філософію в навчальному процесі слід розглядати як один із засобів, що допомагає освіті виконувати свою місію – бути місцем формування розумної, відповідальної, соціально активної особистості.

Ключові слова: *філософія для дітей, спільнота дослідників, запитування, філософський діалог, рефлексивне мислення, «думаюча» освіта.*

Розвиток системи освіти в нашій країні має ряд вразливих місць, серед яких слід звернути увагу на невироблення ясної методологічної основи педагогічного цілепокладання, пов'язане з неопрацьованістю сучасної філософії освіти, що якраз і повинна дати розуміння суті освіти і системи її ціннісних орієнтирів в контексті сучасності (образ бажаного майбутнього, образ людини, термінальні та інструментальні цінності).

Слід зазначити, що педагогіка, вивчаючи закономірності, тенденції і перспективи педагогічного процесу, традиційно покликана віднайти відповідь на два головні питання – чому навчати і як навчати? Характерно, що інновації сучасної освіти в Україні стосуються змісту та, більшою мірою, змін процесуальної сторони навчання і виховання. У зв'язку з цим первинну значущість набирає друге питання – як навчати?

По-перше, зміст освіти меншою мірою, ніж процесуальна компонента, піддається зміні, викликаним різноманітними суб'єктивними чинниками.

Сукупність методів, засобів, форм організації навчання в типових навчальних програмах описано лише в загальних рисах, як рекомендації, таким чином, моделювання безпосередньо процесу засвоєння змісту навчання практично цілком і повністю піддається впливу суб'єктивних чинників, зокрема досвіду конкретного педагога, ідентифікації і усвідомлення ним освітніх цілей, його мобільності тощо. У процесі впровадження нових освітніх стандартів основний акцент ставиться саме на професійній позиції учителя: його націленості на успіх, віру в дитину, вмінні планувати й організовувати таку спільну діяльність того, хто навчає, і тих, хто навчається, що має сенс і значення для дітей даного віку, вправності поєднувати фронтальну роботу з групою і індивідуальну роботу з конкретною дитиною.

По-друге, у педагогічний процес включені як мінімум два суб'єкти – учитель й учень. Навчання і виховання є їх спільною діяльністю, яку складно за зовнішньою вказівкою в одну мить змінити. Це, як правило, складний і тривалий процес. Нові цінності та форми поведінки приходиться засвоювати як учню, так й учителю, і навіть батькам. Педагогам, які звикли до однаковості методичних рекомендацій складно приймати за належне зростаючу суб'єктність і суб'єктивність дітей.

По-третє, досягнення цілей сучасної освіти, визначених не як суми знань, умінь та навиків, якими повинні володіти учні, а характеристик сформованості пізнавальних і особистісних здібностей, можливе лише за умови правильної організації діяльності самих учнів, і перш за все під час занять.

Нарешті, по-четверте, мета освітнього процесу досягається виключно в єдності змісту і процесу, тому новий зміст неможливо вивчати старими методами. Отже, слід віддавати перевагу організації такого навчання, де має місце спільна діяльність (багатоманітність) різних людей з одного боку, а з іншого – де б реалізовувалися реальні освітні цілі.

Видатний педагог В. Сухомлинський у порадах учителю пише про те, що нема й бути не може абстрактного учня, – «Уміння правильно визначити, на що здатний кожен учень у даний момент, як розвивати його розумові здібності в дальшому, – це надзвичайно важлива складова частина педагогічної мудрості» [3, 437]. Разом з тим, до сих пір домінуючі концептуальні основи традиційного «суб'єкт-об'єктного» навчання не дають можливості для проявлення індивідуальності дітей, їх активності, співпраці з іншими учнями, що перешкоджає багатьом стати повноправними суб'єктами навчання.

Тому, важливою умовою модернізації освіти сьогодні є уточнення її цілей: не просто людина знаюча (пізнавальна компонента), уміюча (прагматична компонента), але й людина розуміюча, здатна до самопроекування та самореалізації, самостійного вибору на основі ієрархії особистісно-значимих цінностей і смислів (аксіологічна компонента). Говорячи про обґрунтування сучасної

філософії освіти, особливо важливими стають слова М. Гайдеггера про те, що людина є істотою, яка «витлумачує своє буття», розгортаючи в своїй сутності «розуміючого в світі» [4, 120]. Відтак і парадигмою сучасної освіти має стати освіта для особистісного розвитку на основі самомотивації і самоактуалізації, по-іншому, розуміюча педагогіка.

Особливого значення у цьому процесі повинна набути філософія для дітей, що розгортає свої смисли в контексті комунікативно-креативної моделі педагогічної діяльності, в центрі якої є розуміння як спосіб освоєння світу, що веде до самоусвідомлення, осмисленого проживання свого буття, життєтворчості, набуття внутрішньої свободи. Філософуючи, людина становиться, «у філософуванні відбувається те, чого не помічають усі її супротивники: з філософуванням людина підходить до своїх джерел. ... Філософія містить домагання: набути сенсу життя поверх усіх цілей у світі – явити сенс, що охоплює ці цілі, – здійснити, як би перетинаючи життя, цей сенс в сьогоденні – служити за допомогою сьогодення одночасно і майбутньому... Постійне завдання філософування таке: стати справжньою людиною за допомогою розуміння буття; чи, що те ж саме, стати самим собою» [6, 500]. На основі когнітивно-інструментальної раціональності неможливе відтворення індивідуальності. Натомість, воно здійснимо лише на основі різних форм розуміння, здійснених у міжособистісній комунікації, завдяки чому людина стверджується у своїй неповторності, унікальності. Саме в цьому контексті філософування постає неоціненим засобом самоусвідомлення і руху особистості не тільки до власної унікальності, але й назустріч один одному. У сучасному глобалізованому світі люди різних культур, живучи пліч-о-пліч, надзвичайно чутливі до відмінностей і схожостей, мають бути відкритими до нових ідей та альтернатив в думках, діях і житті.

Наприкінці 60-х років ХХ століття, Метью Ліпман, сьогодні відомий як засновник освітньої програми «Філософія для дітей», дійшов висновку, що існує потреба у філософському навчанні, яка б допомогла молодим людям вдосконалити їх навички міркування. В інтерв'ю з іранським вченим та журналістом Саїдом Найї, філософ так згадує ті часи: «...працюючи професором Колумбійського університету, я помітив, що мої студенти розвчилися мислити. Стало зрозуміло, що щось покращувати вже надто пізно. Я дійшов висновку (і я був майже єдиним в цій думці на той час), що привчати до тренування міркування слід в дитинстві. Але, щоб зробити зміст такого навчання зручним і дружнім до дітей, освітній текст має бути належним чином оформлений» [7]. Відтак, працюючи вже в іншому університеті в Монтклер, він розробив і розвинув програму, адаптуючи філософські змісти до дитячих зацікавлень і потреб.

М. Ліпман складає новели, привносячи логічні, естетичні і етичні мудрості у повсякденне життя. Для кожної вікової групи відповідно пишуться свої розповіді, таким чином охоплюючи різноманітні філософські проблеми.

Герої цих новел постають прототипами самих членів спільноти дослідників, яку вчений назвав «вигадана спільнота дослідників» [9, 51]. Спершу виходить у світ «Відкриття Гаррі Стотлмейера» (1974). Пізніше одна за одною видаються «Сюкі» (1978), «Марк» (1980), «Кіо і Гас» (1982), «Ліза» (1983), «Елфі» (1987) та ін. З М. Ліпманом співпрацюють інші вчені-однодумці, серед яких В. Бейер, Г. Метьюс, Ф. Осканян, М. Прітчард, Л. Спліттер, А. Шарп. Паралельно друкуються теоретичні статті та книги, а також супровідні матеріали для вчителів, які мали намір проводити філософські практики з дітьми.

Виявилося, що програма підходить кожній дитині, проте це не означало, що будь-який учитель з легкістю може справитися з поставленим завданням. Так, було створено «Інститут з розвитку філософії для дітей», який існує до сьогодні, робота якого в першу чергу полягала у підготовці кваліфікованих учителів.

Експериментальні дослідження програми «Філософія для дітей» проводилися як безпосередньо її авторами, так і тими, хто починав самостійно практикувати. М. Ліпман детально описує проведені експерименти у школах США у праці «Філософія в класі» (1980). Вагомо, що більшість зазначених експериментів проводилася за рахунок Бюро з вивчення, планування та оцінювання Департаменту освіти штату Нью-Джерсі.

Зокрема, перше дослідження, проведене в «Ренд-скул», Монтклер (штат Нью-Джерсі), датується 1970 роком. Основна мета цієї роботи, очолюваної Ліпманом і Бірманом, полягала у визначенні доступності для учнів початкової школи навчання, ґрунтованого на розмірковуванні. У дослідженні брало участь 40 школярів, які були поділені на дві групи – експериментальну й контрольну. Учасники не мали суттєвих розходжень у рівні розумового розвитку. Одержані після завершення роботи результати за методикою тесту «Айова Ечівмент», засвідчили суттєву різницю у відповідних параметрах між учасниками експерименту й тими, хто навчався за традиційними програмами.

Наступна перевірка програми «Філософія для дітей» проводилася під керівництвом Х.Хааса, працівника Інституту когнітивних досліджень у 1975 році в Ньюарку (штат Нью-Джерсі). Для оцінки ефективності застосовувалося кілька критеріальних вимірювань, серед яких помітне місце посідав підтест з читання із тесту «Метрополітен Ечівмент». За його допомогою оцінювалося кілька аспектів щодо розуміння дітьми прочитаного, а саме:

1. вміння зрозуміти основну ідею прочитаного фрагмента;
2. вміння робити коректні висновки з прочитаного тексту;
3. вміння схоплювати і розуміти деталі фрагмента тексту;
4. вміння розпізнавати правильне значення слів у тексті.

Крім того, здійснювалася індивідуальна перевірка школярів за різними методиками, спрямованими на оцінку вмінь і визначення рівня критичного мислення. Одержані результати показали, що досягнення запланованої мети значною мірою залежить від преференцій конкретного вчителя. Тобто вчитель, який звертає особливу увагу на читання, може досягти суттєвих результатів у читанні, тоді як учитель, котрий акцентує на обґрунтованому розмірковуванні, досягає успіхів саме у цій сфері.

У 1976 році широкомасштабна перевірка програми проводилася В. Ширман у Ньюарку і Промптон Лейкс. Мета цієї діагностики полягала в одержанні відповіді на запитання: чи виникає внаслідок роботи школярів за програмою «Філософія для дітей» прогрес за такими параметрами, як:

1. обґрунтоване розмірковування;
2. швидкість у формуванні та сприйнятті ідей;
3. академічна навчальна підготовка;
4. читання та математика.

Були одержані дані, які засвідчили значні успіхи школярів у різних галузях. Крім того, одержані результати підтвердили, що логічне розмірковування й інтелектуальна творчість не є взаємовиключними і можуть формуватися в межах однієї програми. Як наслідок цього експерименту, програма «Філософія для дітей» одержала 124 із 126 затверджених балів ефективності та 45 з 45 з можливістю використання.

Інші експерименти програми пов'язані з іменем Ч. Сімона, який у 1979 році здійснив перевірку можливостей її застосування у спецшколах для дітей, які страждають емоційними розладами. У 1980 році провели експерименти Н. Каммінг у Бедворді (Техас), У. Хіг – в Хіло (Гавайї). Найбільш широкомасштабні перевірки відбулися у 1980–1981 рр. у Нью-Джерсі та Пенсильванії, результати яких також підтвердили доцільність впровадження курсу «Філософія для дітей» у навчальний процес початкової школи.

Після нечисленного, але інтенсивного експериментування з програмою, почалося масове поширення цього методу навчання у США. До кінця 1970-х р. у більше ніж 5 тис. класів почали навчатися не заради запам'ятовування, а конструювання концептів, народження думки. Вчителі повідомляли, що діти радісно відгукувалися на інновацію, оскільки вона дала можливість говорити в класі відкрито, обговорювати їх ідеї один з одним та наставником. Слід сказати, що той чи інший освітній колектив, починаючи працювати за програмою «Філософія для дітей», визначав її частиною культури своєї школи. Тільки в такому разі можна було розраховувати на успіх проекту.

І успіх таки прийшов. Спершу була підтримка місцевого уряду Нью-Джерсі та інших штатів, державні та приватні гранти на розвиток інновацій, потім високі оцінки діяльності комісій з питань освіти ООН, ЮНЕСКО, перша премія конкурсу Бі-Бі-Сі на кращу програму з гуманітаристики тощо. Сьогодні «Філософія для дітей» має центри в усіх частинах світу, перекладена більш ніж на 20 мов і застосовується в освітніх процесах у близько 50 країн, більшість яких об'єдналася навколо організованої «Міжнародної ради з філософського дослідження з дітьми» («The International Council for Inquiry with Children»). У минулому 2011 році створено Міжнародну організацію «Філософія для дітей у країнах Азії та Океанії». Таким чином, на сьогоднішній день програма має статус міжнародної і є відкритою для будь-яких привнесень різних культур.

Підсумуюмо, що програма «Філософія для дітей» спрямована на те, щоб навчати дітей філософувати, а не філософії як такої. Філософія тут постає не предметом дослідження, а засобом розмірковування про світ і орієнтації у ньому. Установка на тісний зв'язок філософії з практикою передбачає відмінну від традиційної парадигми навчання, а саме: основна увага фокусується не на запам'ятовуванні інформації, а на активному «творенні» філософії, що вимагає зусиль з боку інтелекту, розв'язання проблем, пов'язаних з реальною життєдіяльністю дітей. Згідно з вченням М. Ліпмана: «не можна стати освіченим безпосередньо, якщо не проживати знов і не відтворювати тієї боротьби, що пізнало людство у віднайденні тих відповідей, які ми сьогодні приймаємо. Хороший учитель – це той, хто визнає, що дитина нездатна вважати викладення само собою зрозумілими» [10, 158]. Так, знання з'являється в активній дії.

М. Ліпман запропонував нову, рефлексивну модель освіти, регулюючи її ідеями якої є розумність, креативність і демократія. Зокрема, «Чи можна навчати розумності, не навчаючи міркуванню? – запитує вчений і далі коментує: з цією дилемою зіткнувся Кант. Він щиро бажав, щоб люди думали самостійно і був близьким до ідеї навчання цьому, доки вони ще знаходяться у дитячому віці. Однак самостійне мислення, що мав на увазі Кант, не означало повнокровної участі в дослідженні, тобто те, що ми пропагуємо зараз. Скоріше малося на увазі добровільне підкорення кожного індивіда загальним універсальним принципам» [9, 11]. Таким чином, смисл раціональності у Канта, досить відмінний від запропонованого Сократом, Арістотелем, Дж. Локком чи Дж. Дьюї.

До речі, саме Дж. Дьюї М. Ліпман зараховує до ряду тих, хто поряд з Дж. Бучлером (американський філософ, який дослідив природу людського міркування і значення міркування в навчанні дитини), Л. Виготським (російський психолог, який встановив зв'язки між обговоренням у класі та думкою дитини, між дитиною і суспільством за допомогою і через учителя, а також між мовою дорослого світу і зростаючим зацікавленням дитини), Ж. Піаже (швей-

царський філософ, психолог і педагог, праці якого висвітлювали стосунки між міркуванням і поведінкою), Г. Райлом (англійський філософ, який проаналізував зв'язки між мовою, навчанням і самоосвітою), Дж. Мідом (американський філософ і соціолог, в працях якого розглянуто соціальний характер особистості) та Л. Вітгенштейном (австрійсько-англійський філософ, який дослідив суспільні відносини, виражені через тонкість мови) здійснили найбільший вплив на формування програми «Філософія для дітей». М. Ліпман зазначає, що Джон Дьюї був переконаний, що освіта зазнавала невдач через одну дуже істотну помилку: знання подавались як очищені, закінчені, підсумкові результати дослідження. Така освіта намагалася змусити учнів вивчати висновки, а не досліджувати проблеми, залучаючи їх до цієї діяльності. Учені застосовують наукові методи для дослідження проблемних ситуацій, студентам теж слід робити те ж саме, якщо ми хочемо у результаті навчити їх думати самостійно. Ми ж, навпаки, штовхаємо їх на вивчення кінцевих продуктів відкриттів учених; відкидаємо сам процес і фіксуємо тільки результати. Коли проблема не проживається самостійно, не включаються які-небудь інтереси або мотивації, так звана освіта перетворюється на шараду і пародію. У Дж. Дьюї не було сумнівів в тому, що те, що відбувається в класі не має бути нічим іншим, як мисленням, – незалежним, з уявою, винахідливим. Запропонований ним шлях полягає в тому, що за зразок освітнього процесу в класі має братися процес наукового дослідження.

Американський прагматист Ч. Пірс, учитель Дж. Дьюї, визначав зусилля, направлене на подолання сумніву і досягнення віри, як дослідження, фактично ототожнюючи його з процесом мислення. Віра – це готовність діяти певним чином. Метод науки філософ включає у теорію сумніву-віри і визначає одним з можливих способів закріплення віри. Оскільки хороше дослідження згідно з Ч. Пірсом – важлива суспільна діяльність, то воно розпочинається з «деякого несподіваного феномену, деякого переживання, чи то розчаровуючи в очікуваннях, чи порушуючи деяку звичку очікуваного дослідниками» [11]. Саме цьому мислителю належить також визначення одного з головних понять програми «Філософія для дітей» «спільнота дослідників», як науковців, які використовують однотипні процедури в досягненні ідентичних цілей. Таким чином, це – група людей, які знаходять проблемні межі дискусійного поняття за допомогою діалогу. Щоб розвинути структурований діалог, важливо створити навколишнє середовище, в якому усі учасники бесіди є рівноправними.

Слідом за ним Дж. Дьюї визначає міркування як «процес дослідження, вивчення речей» і «спільноту» як групу різних, проте подібно мислячих людей, які об'єднуються навколо спільної ідеї продовж тривалого часу. Спільнота передбачає, а демократичне суспільство вимагає освіти. Остання, ґрунтована на дослідженні, що означає пояснення речей, проектування і розв'язання

проблем, що виникають з людського досвіду. Вчений переконаний, що ми вирішуємо ці проблеми разом у місцях, де вони виникають, а саме, в спільнотах.

Проте, Ч. Пірс і Дж. Дьюї з самого початку обмежили ці визначення здебільшого науковою сферою, а вчення М. Липмана їх розширює. Він розвиває модель не стільки наукової, як саме філософської «спільноти дослідників», підкреслюючи значення концептуального дослідження і логічних висновків і, вслід за Дж. Дьюї, пов'язує її з демократією. Російська дослідниця Н. Юліна характеризує мету роботи М. Липмана як «не лише надбання навичок аргументативного, критичного міркування. Не менш важливо напрацювати навички ведення дискусії, міжособистих стосунків, необхідних для мирного вирішення людських проблем. Більше того, співтовариство дослідників мислиться філософом як основа суспільства, в якому відбувається становлення громадян демократичного суспільства» [5, 106–109].

М. Липман розглядає філософію в межах спільноти дослідників за аналогом методу Сократа, охоплюючи усі аспекти філософії. Відтак, вона не тільки дає дітям можливість надати значень їх життям, а й стимулює їх думки та заохочує до спільного пошуку в межах спільноти дослідників.

Для того, щоб перетворити клас у спільноту дослідників, звісно має змінитися традиційна роль учителя, а також мають скластися нові відносини між учителем та учнями. Сьогодні в освіті пануючою є модель, що чітко дає нам розуміння вчителя як того, «хто знає», й учня – «хто навчається». Тому, як правило, учителі зосереджуються на тому, щоб почути від учнів очікувану відповідь і закласти в їх голови розуміння окремих ідей та понять. Спільнота дослідників потребує вчителя, який стане помічником і запитувальним, зі здатністю уважно слухати те, що діти говорять або намагаються сказати. Також вони мають бути здатні вловлювати логіку дитячої бесіди і виявити філософський вимір їх проблем. Йдеться про особливу чуттєвість до ситуації так само, як і до контексту. Звичайно, такі учителі мають любити дітей і налагоджувати стан довіри так, щоб діти могли відчувати, що вони вільно можуть висловлювати свої думки та ідеї. Учителі мають бути неупередженими і бути в змозі заохотити дітей думати для себе. Вони повинні знати, як сформувати спільноту дослідників, як використовувати філософські методи, техніки запитування та інше, щоб розвинути навички міркування. Через складність предмета філософії настійливо рекомендується усім учителям, які бажають займатися програмою «Філософія з дітьми» в класі, спершу самим взяти участь у навчальній програмі, щоб самостійно прожити силу діалогу, запиту та мислення.

Проводити заняття з філософії для дітей за М. Липманом означає з усією серйозністю слухати дитячі думки, ставити їм запитання, іронізуючи, іноді навіть обманюючи їх. Таким чином, ми стимулюємо дітей до дослідження морально-ціннісних питань (наприклад, «Як ми відносимося один до одно-

го?»), логічних питань («Що таке істина?»), естетичних питань («Що таке краса?»), епістемологічних питань (Що таке знання?). Завдання полягає в тому, що діти в класі утворюють спільноту дослідників, які спільно запитують і міркують у саморефлексивний та критичний спосіб. Це – спільна діяльність, що заохочує молодих людей говорити і обговорювати їх ідеї, розмірковувати над своїми думками разом з іншими, знаходити розумні аргументи, бути уважними і стати автономними мислителями. Беручи відправною точкою поточні питання і проблеми, філософський діалог розпочинається з конкретного досвіду, проходячи шлях від окремого до загального. З іншого боку, навпаки, може бути продемонстровано сходження від загального до одиничного.

Отже, спільнота дослідників характеризується діалогом. Щоби відбулося дослідження, учасники повинні розмірковувати, в'язуватися в логічні ходи. Таким чином, учні засвоюють основи логіки, отримують навички аргументації та контраргументації, здатності міркування в діалозі. «Філософський діалог – це значно більше, ніж лише бесіда, це – діяльність, участь в запитуванні, спосіб критичного мислення та спільної рефлексії. Це допомагає розвинути засоби дослідження першопричин, правил і припущень і бути дійсно креативним у віднайденні нових шляхів розв'язання проблем» [8, 178]. «Творити філософію» означає стимулювати допитливість про лінгвістичний образ ідеї чи поняття, отримувати задоволення від мовленнєвої гри, відкриваючи нові горизонти свободи сприйняття світу.

Дефініції поняттю «рефлексивне мислення» вперше дав Дж. Дьюї у праці «Як ми думаємо» (у російському перекладі «Педагогіка і психологія мислення») (1910) [2]. Воно є одним з головних умов досягнення свободи: прямий, негайний прояв або вираження імпульсивного прагнення є пагубним для мислення. Тільки коли імпульс до певної міри відштовхується, повертається назад, виникає рефлексія. Утруднення, що зустрічаються при розвитку досвіду, повинні, проте, оберігатися вихователем, а не зменшуватися, оскільки вони є природними стимулами до рефлексивного дослідження. Таким чином, рефлексивне мислення – це свідоме та добровільне зусилля встановити віру у непохитні основи розуму.

У філософському діалозі, де усі учасники – рівноправні партнери, діти навчаються аргументувати думки, висувати гіпотези, розвивати поняття, виявляти різні можливості й альтернативи, формулювати запитання, приймати рішення, визнавати різні точки зору, логічно мислити. Це приводить до кращого розуміння проблем і кращої здатності судження та артикуляції, і, врешті-решт, до більшої терпимості до думок інших. Первинно цей вид діалогу базується на маєвтиці – філософській діалогічній практиці Сократа: розглядаючи різні можливості кожного партнера спільноти дослідників, за допомогою розумних запитань народжуються власні ідеї та думки. «Філософія для дітей» – це не

зубріння фактичного знання, а швидше, розвиток активної думки. Мета в тому, щоб діти знали свої здатності до діалогу і покладалися на них у віднайденні рішень нових ситуацій, вбачали зв'язки та виявляли суперечності в потоці інформації і навчалися думати незалежно.

Багато уваги в даній статі приділено діалогу в спільноті дослідників. Часто терміни бесіда чи обговорення синонімічні діалогу. Тому слід акцентувати на деяких розрізненнях.

Часто, коли ми розпочинаємо розмову з кимось, ми починаємо бесіду. Це відбувається дуже природньо, без будь-якої глибокої мети, як безпосередній обмін і, як правило, не думаючи при цьому рефлексивно. Це говоріння один з одним заради самого себе, щоб надати інформацію, організувати чи просто говорити і поділяти ідеї. Це частина повсякденного життя. Корінь слова означає «поворот разом». Таким чином, ми слухаємо і змінюємося з тим, щоб говорити один з одним. Слухаючи бесіду, часто можна помітити, що більшості людей важко пригадати, що дійсно сказав інший співбесідник. Зосередження на власних відчуттях і думках, які тільки ми і чуємо, складає уявлення про поняття. За визначенням А. Шарп, звичайна бесіда відображає або загальноприйняті погляди або щось власне, неясно сформульоване і несуттєве.

Іноді бесіда призводить до дискусії, в якій ми висуваємо власні коментарі чи думки, і докладаємо зусиль, щоб заставити людей зрозуміти нас, зазвичай захищаючи свої доведення, шукаючи аргументи, щоб бути правим і довести, що інші неправі. Таким чином, обговорення-бесіда, в якій люди захищають свої думки, це – змагання учасників дійств. Це заставляє тримати позиції, контратакувати і бачити, хто переміг.

Діалог інший, це – шлях, або краще бесіда людей, які думають і розмірковують разом; це – процес, де не власне положення є остаточною і кінцевою відповіддю. Діалог відкриває можливості через наші відмінності і має на меті досягнути нового розуміння. Брати участь у діалозі означає разом розмірковувати, бачити перспективи, висунені іншими, і досліджувати нові можливості.

Діалог – відкритість до ідей інших і вміння вслухатися в проникливість думки інших. «Справжній діалог (тобто не обумовлений заздалегідь у всіх своїх частинах, але сповна спонтанний, де кожен звертається безпосередньо до свого партнера і викликає його на непередбачувану відповідь), – характеризує М. Бубер, – справжній урок (а не автоматично повторюваний і не той, результати якого наперед відомі викладачеві, ...справжній, а не іграшковий поєдинок – ось приклади достеменного «між»), суть якого реалізується не в тому або в іншому учаснику і не в тому реальному світі, в якому перебувають поряд з речами, але в самому буквальному сенсі – між ними обома, як у деякому доступному їм вимірі» [1, 231]. Умовою справжнього діалогу мислитель

називає усвідомлення інаковості Іншого. Важливо, що таке усвідомлення не є привілеєм кого-небудь з особливо обдарованих або високорозвинених персон, а доступно і дитині.

Філософський діалог – це особливе намагання, яке М. Ліпман описує як діалог, що намагається слідувати логіці, залучаючи людське розуміння, діяльність, співчуття і довіру [9, 19]. Філософія в спільноті дослідників є доброю основою для вирішення міжсуб'єктного сприйняття складних культурних відмінностей.

Філософування здатне сприяти розвитку у дітей навиків і здатностей, які є обов'язковими для створення майбутнього. Це їх спільне завдання у сприйнятті дійсності, у визнанні альтернативних способів діяльності, переконань та вчинків.

Філософування може розвиватися як нова культурна техніка освітньої стратегії, яка уможлиблює формування молоддю майбутнього через діалог. Спільнота дослідників стимулює вміння сприймати думки, відмінні від власних, сприймати те, що у нас завжди є лише часткове розуміння, і навіть усвідомити, що у нас є межі повного розуміння чужих думок. Толерантне відношення до інших точок зору, вміння прислухатися до того, що говорять інші, зрозуміти, не обов'язково погоджуючись, але намагаючись зрозуміти аргументи іншої сторони. Таке відношення далеко не нейтральне чи безпристрасне, а швидше таке, що зосереджує до пізнання й оцінки потенційно прекрасних ідей чи істини, закладених в думках інших.

«Філософія для дітей» сприймає розумну людину як ідеал особистості, яку ми намагаємося розгледіти, досягнути і піднести на уроці. Вона відображає спробу розробити таку філософію, яка б заповнила розум дитини, і стала функціонувати як вид освіти. Можна сказати, що «Філософія для дітей» стає освітою тоді, коли стає здатною вгамувати жагу дитини до розмірковування.

Отже, програма «Філософія для дітей», організована як спільнота дослідників, є цілісним динамічним підходом, що сприяє особистісній інтеграції людського існування через пізнавальну, емоційну і соціальну комунікації. Це не тільки деякий освітній проект, що закликає заохочувати дітей до рефлексивного мислення з раннього віку, а один із способів, за допомогою якого наступні покоління будуть підготовлені соціально і пізнавально, вступаючи у необхідний діалог, судячи і запитуючи, що є суттєвим для існування суспільства в глобалізованому світі.

Література:

1. Бубер М. Два образа веры: Пер. с нем. / Под ред. П. С. Гуревича, С. Я. Левит, С. В. Лёзова. / Мартин Бубер. – М.: Республика, 1995. – 464 с.

2. Дьюи Д. Психология и педагогика мышления. / Пер. с англ. Н.М.Никольской / Джон Дьюи. – М.: Совершенство, 1997. – 208 с.
3. Сухомлинський В.О. Сто порад учителям. / Василь Олександрович Сухомлинський // Вибрані твори. В 5-ти т. – Т. 2. – К.: «Радянська школа», 1976. – С. 419-654.
4. Хайдеггер М. Основные понятия метафизики. / Мартин Хайдеггер // Вопросы философии. – 1989. – № 9. – С. 116-163.
5. Юлина Н.С. О педагогической методике обучения миролюбию М. Липмана. / Н.С.Юлина // Вопросы философии. – 1995. – № 2.
6. Ясперс К. Смысл и назначение истории: Пер. с нем. 2-е изд. / Карл Ясперс. М.: Республика, 1994. – 527 с.
7. Interview with Matthew Lipman by Saeed Naji. Part 1: The IAPC program. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.buf.no/en/read/txt/?page=sn-lip>
8. Lipman M. Philosophy goes to school. / Matthew Lipman. – Philadelphia: Temple University Press, 1988. – 229 p.
9. Lipman M. Thinking in Education. / Matthew Lipman. – Cambridge University Press, 2003. – 305 p.
10. Lipman M., Sharp A.M. Ethical Inquiry: Instructional Manual to accompany Lisa. / Matthew Lipman, Ann Margaret Sharp. – Montclair, New Jersey, Institute for the Advancement of Philosophy for Children (with Univ. Press of America), 1998. – 381 p.
11. Peirce, Ch. S. A Neglected Argument for the Reality of God. / Charles Sanders Peirce // Hibbert Journal. – Vol. 7. – pp. 90-112. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://en.wikisource.org/wiki/A_Neglected_Argument_for_the_Reality_of_God.

Надежда Адаменко. «Сообщество исследователей» М. Липмана: философское вопрошание, обсуждение, аргументации и контраргументации устами детей.

В статье рассматривается одно из основополагающих понятий «сообщество исследователей» программы «Философия для детей», основанной американским педагогом и философом М. Липманом, которое, по мнению автора, подчеркивает важность философского знания в связи с необходимостью актуализации онтологического характера образования. Обосновывается необходимость изменения отношения к учебной деятельности (с субъект-объектной на субъект-субъектную модель), что призвано стать событием «внутреннего». Таким образом, философию в учебном процессе следует рассматривать как одно из средств, помогающее образованию выполнять свою миссию – быть местом формирования разумной, ответственной, социально активной личности.

Ключевые слова: философия для детей, сообщество исследователей, вопрошание, философский диалог, рефлексивное мышление, «думающее» образование.

Nadiya Adamenko. «The Community of Reseachers» of M. Lipman: Philosophical Questioning, Discussion, Arguments and Counterarguments by Children Words.

The article deals with one of the fundamental concepts of «community of researchers» of «Philosophy for Children» program, founded by American educator and philosopher M. Limpan, who emphasizes the importance of philosophical knowledge in connection with the necessity of updating the ontological nature of education. The need to change an attitude to educational activities (from the subject-object to the subject-subjective model), which aims to become an event of «internal». Thus, the philosophy in the educational process should be seen as a mean which help to fulfill its mission to be a place of forming a reasonable, responsible, and socially active person.

Keywords: «Philosophy for Children», «Community of Researchers», questions, philosophical dialogue, reflection thinking, thinking education.